

بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ کل کشور
 ۱۲. تعرفه‌های خدمات قضایی (تعدیل میزان جزای نقدی)
 (موضوع جدول شماره ۱۶ ردیف ۲۹)

مقدمه

یکی از نوآوری‌های قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ که آثار مثبتی در نظام تقنینی به دنبال داشته است، ایجاد نظام درجه‌بندی مجازات‌های تعزیری است. از جمله این آثار مثبت می‌توان به آسان‌تر شدن اعمال اصل تناسب میان جرائم و مجازات‌ها، هماهنگ‌سازی پاسخ‌های کیفری و تسهیل پیاده‌سازی سیاست فردی کردن مجازات‌ها و همچنین تعیین مراجع قضایی صالح در رسیدگی به جرم ارتكابی بر اساس شدت و ضعف جرم ارتكابی اشاره کرد. از سوی دیگر یکی از معضلات و ایرادهایی که همواره به قوانینی که مجازات جزای نقدی را پیش‌بینی می‌نمایند وارد است، ثابت بودن مبالغ جزای نقدی پیش‌بینی شده و عدم تعدیل آن با توجه به افزایش نرخ تورم است. به نحوی که با گذشت چند سال عملاً مجازات مزبور کارایی و بازدارندگی خود را از دست می‌دهد. از این رو مقنن در یکی از اقداماتی که جهت رفع این ایراد استفاده می‌کند پیش‌بینی تعدیل میزان جزای نقدی در لوایح بودجه است که هر سال متناسب با نرخ تورم در خصوص برخی از جرائم پیش‌بینی می‌نماید. همین امر برخی ابهامات و ایرادات را در روند قضایی پرونده‌ها به وجود می‌آورد که در ادامه این گزارش به تبیین این ایرادها و ارائه راهکار رفع آن پرداخته می‌شود.

مشخصات لایحه
 دوره دهم - سال سوم
 شماره ثبت:
 ۵۲۵
 شماره چاپ:
 ۱۳۴۷
 تاریخ چاپ:
 ۱۳۹۷/۱۰/۵

بررسی تعدیل میزان جزای نقدی در لایحه بودجه و ابهامات قضایی ناشی از آن

همان‌طور که اشاره شد مقنن به منظور تعدیل و به‌روزرسانی میزان جزای نقدی مقرر در قوانین کیفری و هماهنگ‌سازی آن با نرخ تورم در رویه جاری خود در بخش تعرفه‌های قضایی لوایح بودجه سنواتی (موضوع جدول شماره ۱۶ ردیف ۲۹ لایحه بودجه ۱۳۹۸) مبادرت به تعدیل جزای نقدی در برخی جرائم می‌کند. این رویه در سال‌های اخیر که قانون مجازات اسلامی، نظام درجه‌بندی مجازات‌ها را مبنای اجرای برخی اقدامات قضایی از جمله تعیین مرجع صلاحیت‌دار برای رسیدگی به جرم ارتكابی قرار داده ابهاماتی را به وجود آورده است که در ادامه به بررسی این ابهام‌ها و ایرادها می‌پردازیم:

معاونت پژوهش‌های
 سیاسی - حقوقی
 دفتر: مطالعات حقوقی

مشخصات گزارش

۱. ابهام و ایراد در خصوص تغییر یا عدم تغییر درجه‌بندی جرائم و آثار مترتب بر آن

بر اساس قانون مجازات اسلامی، مجازات‌های تعزیری در هشت درجه طبقه‌بندی شده است و مبتنی بر این درجات برخی تصمیمات و قواعد جزایی را مقرر داشته است به‌عنوان مثال مقرر نموده است که چنانچه جرم ارتكابی در درجه هفت یا هشت قرار داشته باشد، مقام قضایی می‌تواند با شرایطی حکم به معافیت از کیفر را برای مرتکب صادر نماید و یا در حوزه آیین‌دادرسی کیفری مقرر شده است که جرائم درجه هفت و هشت با توجه به اینکه جرائم کم‌اهمیت‌تری هستند به طور مستقیم در دادگاه کیفری مطرح شوند و دادسرا صلاحیت ورود به این پرونده‌ها را نخواهد داشت.

شماره مسلسل:
 ۲۴۰۱۶۳۳۸
 تاریخ انتشار:
 ۱۳۹۷/۱۰/۱۶

بر همین اساس تغییر و تعدیل مجازات جزای نقدی این شبهه و شائبه را به وجود می‌آورد که آیا با تغییر و افزایش رقم جزای نقدی لازم است میزان درجه جرم ارتكابی را نیز متناسب با جزای نقدی تعدیل شده مورد محاسبه قرار داد و یا ملاک محاکم در اجرای قواعد صلاحیتی و سایر قواعد جزایی همان درجه مقرر در قانون اولیه بوده و آنچه در قوانین دیگر از جمله قانون بودجه در مقام تعدیل جزای نقدی به تصویب می‌رسد صرفاً کارکرد تعدیل جزای نقدی را داشته و از نظر تغییر در میزان درجه جرم ارتكابی هیچ اثری نخواهد گذاشت.

برای مثال در حال حاضر در خصوص بزه رانندگی بدون پروانه موضوع ماده (۷۲۳) قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)، مجازات جزای نقدی به میزان تا یک میلیون ریال در نظر گرفته شده است که مطابق ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی بزه مزبور درجه هشت محسوب می‌شود که علی‌القاعده باید به طور مستقیم در دادگاه مطرح شود در حالی که مطابق با تغییرات و تعدیلاتی که لوایح و قوانین بودجه در این خصوص به عمل می‌آورند جزای نقدی برای مواردی شبیه این بزه به نحوی است که عمل ارتكابی را در زمره مجازات‌های درجه ۶ قرار می‌دهد. این امر ابهام‌ها و ایرادهایی را در محاکم قضایی به وجود آورده است. از این جهت که برخی معتقدند تعدیل جزای نقدی در لوایح بودجه اساساً به منزله آن است که مقنن درجه مجازات جرم ارتكابی را افزایش داده و حال آنکه برخی معتقدند تعدیل مزبور اثر و نقشی در این امر نداشته و ملاک تعیین درجه همان میزان مجازات مقرر در قانونی است که ابتدائاً در آن جرم مورد نظر پیش‌بینی شده است. از همین رو برای رفع این ابهام و پایان دادن به اختلافات مزبور ضرورت دارد مقنن در قوانین غیرمرتبط از جمله در لایحه پیشنهادی به صراحت این موضوع را تعیین تکلیف کند.

در مقام پاسخ به ابهام فوق به نظر می‌رسد همان مجازات اولیه مبین شدت و ضعف جرم و تعیین‌کننده اهمیت و سنگینی آن است و اقدام‌های بعدی مقنن در قوانین غیرمرتبط از جمله در قانون بودجه با اهداف و مقاصدی مانند افزایش وصول مبالغ درآمدی خزانه عمومی یا حفظ بازدارندگی جزای نقدی و نه با هدف تغییر درجه‌بندی جرائم صورت می‌گیرد. لذا پذیرش دیدگاهی که معیار تعیین درجه بزه ارتكابی را همان میزان مجازات مقرر در قانون اولیه می‌داند، مقرون به صحت است (مگر آنکه مقنن در قوانین کیفری مربوطه صرفنظر از آنکه در مقام تعدیل جزای نقدی و به‌روزرسانی آن باشد)، مشخصاً نسبت به تغییر مجازات ارتكابی اقدام نماید.

۲. ایراد در خصوص عدم امکان صدور حکم به مجازات‌های جایگزین حبس در جرائم مستوجب کیفر حبس کم‌تر از سه ماه

به موجب حکم مندرج در ردیف ۲۹ جدول ۱۶ لایحه بودجه؛ در هر مورد که در قوانین حداکثر مجازات کمتر از نودویک روز حبس و یا مجازات تعزیری موضوع تخلفات رانندگی یا مجازات جایگزین حبس باشد، مجازات مزبور به جزای نقدی از ۳۳۰۰۰۰۰۰ تا ۳۳۰۰۰۰۰۰ تعیین می‌گردد. بر این اساس قضات محاکم مکلفند در خصوص موارد مزبور از جمله در مورد جرائم مستوجب مجازات جایگزین حبس صرفاً مبادرت به صدور حکم به پرداخت جزای نقدی نمایند. مسأله ای که این امر ایجاد می‌کند، این است در عمل با تبدیل اجباری این کیفرها به جزای نقدی به میزان مندرج در لایحه بودجه، مجازات‌های جایگزین حبس از اثر می‌افتد و ماده (۶۵) قانون مجازات اسلامی^۱ مصوب ۱۳۹۲ بلااثر می‌شود. زیرا، بر اساس آن ماده، حبس‌های زیر سه ماه در هر حال باید به صورت اجباری به مجازات جایگزین حبس تبدیل شود. در حالی که مقرر فوق‌الذکر در لایحه بودجه مبین این امر است که قضات صرفاً می‌توانند نسبت به صدور جزای نقدی و نه جایگزین‌های حبس اقدام نمایند.

۱. ماده (۶۵) قانون مجازات اسلامی «مرتکبان جرائم عمدی که حداکثر مجازات قانونی آنها سه ماه حبس است به جای حبس به مجازات جایگزین حبس محکوم می‌گردند».

حفظ و بهره‌مندی از مفاد ماده (۶۵) قانون مجازات اسلامی چند فایده دارد، نخست اینکه، مجازات‌های جایگزین انواع مختلفی دارند که امکان فردی‌سازی کیفر را بهتر محقق می‌سازند و موجب می‌شود که قضات با عنایت به رفتار ارتكابی و ویژگی‌های اشخاص و اوضاع و احوال پرونده دست به تعیین کیفر زنند و در صورت لزوم قضات می‌توانند به استناد مواد (۸۵) و (۸۶) ذیل فصل جایگزین‌ها در قانون مجازات اسلامی اقدام به صدور جزای نقدی نمایند. به ویژه جزای نقدی روزانه که امکان متناسب‌سازی مبلغ جزای نقدی با اوضاع و احوال مالی و اقتصادی مرتکب را فراهم می‌آورد. اما، تبدیل اجباری به جزای نقدی در عمل این منفعت را از بین می‌برد و حتی می‌تواند در نهایت چنانچه مرتکب قادر به پرداخت آن نباشد به حبس بدل از جزای نقدی منجر شود که خود مشکل دیگری است و هزینه‌های دیگری به بار می‌آورد. در حالی که کیفرهای متفاوت ذیل جایگزین‌های حبس امکان به حبس افتادن فرد را محدود می‌کند. از این رو به منظور جلوگیری از ایراد فوق‌الذکر حذف عبارت «یا مجازات جایگزین حبس» مندرج در جزء «۲» از ردیف ۲۹ جدول ۱۶ لایحه بودجه مورد پیشنهاد می‌باشد.

نکته و موضوع دیگری که در خصوص موارد مندرج در خصوص تعرفه‌های قضایی موضوع جدول شماره ۱۶ قابل ذکر است آنکه در خصوص هزینه تقدیم شکایت کیفری این‌گونه بیان شده است که «افراد ناتوان مالی به تشخیص دادستان و رئیس حوزه قضایی از پرداخت این هزینه معاف است». با عنایت به اینکه در این خصوص در ماده (۵۵۹) قانون آیین دادرسی کیفری متن مشابهی وجود دارد لذا پیشنهاد می‌شود به منظور پرهیز از تشتت در برداشتها و اختلاف‌نظرها عیناً عبارت مندرج در قانون آیین دادرسی کیفری که مقرر می‌دارد: «چنانچه شاکی توانایی پرداخت هزینه شکایت را نداشته باشد، به تشخیص دادستان یا دادگاهی که به موضوع رسیدگی می‌کند از پرداخت هزینه شکایت معاف می‌شود» در لایحه بودجه نیز درج شود.

جمع‌بندی و پیشنهاد

با عنایت به مطالب پیش‌گفته در این گزارش و با توجه به ابهام و ایرادهای قضایی که پیش‌بینی تعدیل میزان جزای نقدی در برخی جرائم در لایحه بودجه از جمله ابهام در تعیین درجه بزه ارتكابی و در نتیجه نامشخص بودن اجرای قواعد جزایی در رابطه با آن به همراه دارد ضروری است برای جلوگیری از ایرادهای مذکور در این گزارش، اصلاحات مربوطه صورت پذیرد. از این رو موارد ذیل مورد پیشنهاد است:

۱. پیشنهاد می‌شود متن زیر به عنوان یک بند به تبصره «۱۸» لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ کل کشور الحاق گردد:
«تعدیل جزاهای نقدی موضوع این قانون و جداول آن، تأثیری در تغییر درجه جرم ارتكابی و اموری از قبیل صلاحیت دادگاه، تخفیف مجازات ندارد و تعلیق اجرای مجازات و جزاهای نقدی مذکور شامل جرائمی می‌شود که پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون ارتکاب می‌یابند و جزاهای نقدی جرائم ارتكابی پیش از تاریخ مذکور مطابق مبالغ مندرج در قانون لازم‌الاجرای زمان خود تعیین می‌گردند».
۲. پیشنهاد می‌شود به منظور جلوگیری از ایراد در خصوص عدم امکان صدور حکم به مجازات‌های جایگزین حبس در جرائم مستوجب کیفر حبس کم‌تر از سه ماه، عبارت «یا مجازات جایگزین حبس» مندرج در جزء «۲» از ردیف ۲۹ جدول ۱۶ لایحه بودجه حذف گردد.
۳. پیشنهاد می‌شود عبارت مندرج در ماده (۵۵۹) قانون آیین دادرسی کیفری که مقرر می‌دارد: «چنانچه شاکی توانایی پرداخت هزینه شکایت را نداشته باشد، به تشخیص دادستان یا دادگاهی که به موضوع رسیدگی می‌کند از پرداخت هزینه شکایت معاف می‌شود» جایگزین عبارت «افراد ناتوان مالی به تشخیص دادستان و رئیس حوزه قضایی از پرداخت این هزینه معاف است» مندرج در جدول شماره ۱۶ ردیف ۲۹ گردد.